

УДК 332.14:330.131.5+623.67

DOI: <https://doi.org/10.32782/2786-8141/2025-12-13>**Рогозян Ю. С.**

доктор економічних наук, старший дослідник,
Державна установа «Інститут економіко-правових досліджень
імені В.К. Мамутова НАН України»
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-5325-4213>

Yuliia Rohozian

State Organization “V. Mamutov Institute of Economic and Legal Research
of the National Academy of Sciences of Ukraine”

ІДЕНТИФІКАЦІЯ ПІДХОДІВ ДО РОЗМІНУВАННЯ ТЕРИТОРІЙ У ФРЕЙМІ ПРОСТОРОВОГО РОЗВИТКУ ТА ПОВОЄННОЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ ЕКОНОМІКИ

IDENTIFICATION OF APPROACHES TO TERRITORY DEMINING IN THE FRAMEWORK OF SPATIAL DEVELOPMENT AND POST-WAR ECONOMIC TRANSFORMATION

Анотація. У сучасному глобалізованому світі дослідження різновекторних аспектів відновлення територій, постраждалих від збройних конфліктів, набувають все більшої актуальності та важливості. Особливої уваги заслуговують міждисциплінарні дослідження у призмі розмінування та подальшого відновлення територій України в умовах повоєнної трансформації національної економічної системи. У даному контексті слід врахувати її особливості просторового розвитку, які відіграють важливу роль в процесі відродження соціального, економічного та екологічного потенціалу таких територій. Вказані аргументи зумовлюють вибір тематики, логіки представленого дослідження та його мети – ідентифікувати та узагальнити світові підходи до розмінування територій з концептуальної точки зору в контексті їх просторового розвитку та прискорення відновлення територій України у пост-конфліктному періоді. Автор зосереджується на визначенні економічних підходів до відновлення територій і виділяє п'ять основних груп у цьому контексті, а також робить висновок про те, що просторові тенденції в плануванні відновлення постконфліктних територій розглядаються вкрай фрагментарно. Країни, де реалізовувалися заходи в рамках сталого розвитку (переважно, у соціальній та економічній сферах), не мають практичних прикладів або дорожніх карт для формування та реалізації конкретних заходів після розмінування територій, які б стали основою для планування їх відновлення та могли би екстраполюватися в українську практику. Система концептуальних підходів є авторською розробкою, яка є продовженням теоретико-прикладних положень щодо вдосконалення економічного забезпечення розмінування територій України. Практичним внеском роботи постає аналіз кінтесенції визначених підходів, за допомогою яких сформулюються пропозиції та рекомендації для органів державної влади та місцевого самоврядування з обраної проблематики як складової державної політики у сфері національної безпеки в умовах війни та повоєнної трансформації економіки України. Підкреслюється, що в цьому контексті наша держава наразі набуває унікального досвіду, який у майбутньому може стати основою для досліджень у сфері соціального, економічного та екологічного відновлення територій в умовах війни іншими країнами.

Ключові слова: розмінування, концептуальні підходи, пост-конфліктні території, відновлення, просторовий розвиток, світовий досвід, трансформація економіки.

Abstract. In today's globalized world, research into the various aspects of restoring territories affected by armed conflict is becoming increasingly relevant and important. Interdisciplinary research into demining and the subsequent restoration of Ukrainian territories in the context of the post-war transformation of the national economic system deserves particular attention. In this context, it is necessary to consider the peculiarities of spatial development, which play an important role in the process of reviving the social, economic and environmental potential of such territories. These arguments determine the choice of subject matter, the logic of the presented study and its purpose – to identify and summarize global approaches to demining territories from a conceptual point of view in the context of their spatial development and acceleration of the restoration of Ukraine's territories in the post-conflict period. The author focuses on defining economic approaches to the restoration of territories and identifies five main components in this context, which led to the conclusion that spatial trends in the planning of post-conflict territory restoration are considered fragmentarily. Countries where sustainable development components (mainly social and economic) are actively present do not have practical examples or roadmaps for the formation and implementation of specific measures after demining territories, which would form the basis for planning their restoration and could be extrapolated to Ukrainian practice. The system of conceptual approaches is an original development that contributes to the development of theoretical and applied provisions for improving the economic support for demining territories in Ukraine. The practical contribution of the work is the analysis of the essence of the identified approaches, which is the basis for the further preparation of proposals and recommendations on the selected issues as part of state policy in the field of national security in conditions of war and post-war recovery for state authorities and local self-government bodies. It is emphasized that in this context, Ukraine is currently gaining unique experience, which in the future may become the basis for research in the field of social, economic and environmental restoration of territories in wartime by other countries.

Keywords: demining, conceptual approaches, post-conflict territories, restoration, spatial development, global experience, economic transformation.

Постановка проблеми. Важливість дослідження економічного виміру розмінування територій обґрунтовується високим ступенем впливу даного комплексу дій на всі сфери суспільного життя. В умовах повномасштабного російського вторгнення на територію України даний вплив посилюється як на загальнодержавному рівні управління, так і на локальному, формуючи нові виклики для державної політики у сфері національної безпеки з одного боку, для громадськості в цілому – з іншого. Поєднання зусиль науково-експертного характеру у вказаній сфері сприятиме формуванню міцного фундаменту для прийняття обґрунтованих управлінських рішень органами державної влади та місцевого самоврядування щодо пришвидшення темпів розмінування українських територій та відновлення їх соціально-економічного потенціалу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження літературних джерел наукового характеру за обраною тематикою дозволили акцентувати увагу на окремих статтях закордонних колег, які розглядають розмінування територій у контексті їх відновлення. Так, Е. Ікпе й С. Ньєрі досліджують кореляційний зв'язок між протимінною діяльністю, сталим розвитком і забезпеченням миру (на прикладі Анголи) [1]. Також Е. Ікпе окремо розглядає теоретичні аспекти пост-конфліктного відновлення територій у Нігерії [2], а її колега – Дж. Лундберг досліджує гуманітарне розмінування як передумову економічного розвитку [3]. Практичні аспекти гуманітарного розмінування з економічної точки зору у кейсі Лаосу розглядає Р. Мехротра [4], К. Рубаї та М. Гріффітс [5]. У полі зору українських дослідників все частіше знаходяться питання, пов'язані із відновленням територій після розмінування у тому чи іншому контексті. Наприклад, Т. Гуцул, К. Мирончук, В. Ткач та М. Кобзей представили результати аналізу світового досвіду розмінування територій крізь призму економічної ефективності [6], В. Задорожний, М. Файфура, В. Цегельник фокусують увагу на викликах і потребах України під час розмінування територій, що постраждали від війни у 2022 році [7].

Важливість та вагомість результатів, отриманих вченими у вказаних наукових працях, не викликають жодних сумнівів, однак вони потребують поглиблення в частині концептуального міждисциплінарного погляду на проблематику розмінування територій та їх відновлення в умовах війни та повоєнної трансформації економіки України.

Мета статті – ідентифікувати та узагальнити світові підходи до розмінування територій з концептуальної точки зору в контексті їх просторового розвитку та прискорення відновлення територій України у пост-конфліктному періоді.

Виклад основного матеріалу. Відповідно до п. 3 ч. 1 ст. 1 Закону України «Про протимінну діяльність в Україні» від 6 грудня 2018 року № 2642-VIII розмінування (гуманітарне розмінування) – комплекс заходів, які проводяться операторами протимінної діяльності з метою ліквідації небезпек, пов'язаних із вибухонебезпечними предметами, включаючи нетехнічне та технічне обстеження територій, складання карт, виявлення, знешкодження та (або) знищення вибухонебезпечних предметів, маркування, підготовку документації після розмінування, надання громадам інформації щодо протимінної діяльності та передачу очищеної території [8].

Даний термін передбачає розгляд розмінування лише крізь призму дій технічного та нетехнічного характеру,

передбачаючи їх закінчення через передачу очищеної території у мирне користування. Втім, законодавець, нажаль, не визначає та не розглядає розмінування з економічної точки зору, що є значним упущенням, оскільки саме від його успішної реалізації залежить якість та темпи відновлення економічного та соціального потенціалу територій, постраждалих від активних бойових дій. На користь даного твердження виступають і офіційні особи Міністерства економіки України (з 22 липня 2025 року – Міністерства економіки, доквілля та сільського господарства України) та Міністерства розвитку громад та територій України, які розглядають розмінування значно ширше за нормативно-правові рамки – в якості нульового етапу відновлення України та важливого кроку для повернення повноцінного життя на деокуповані землі.

З огляду на вищезазначені аргументи поняття гуманітарного розмінування має досліджуватися у ширшій науковій площині, де економічна точка зору має велике значення для відновлення постраждалих регіонів і громад, а поряд з цим важливе місце займають питання, пов'язані із просторовим плануванням та розвитком територій.

Відповідно до сторінок Енциклопедії сучасної України, під просторовим розвитком розуміється «процес, наслідком якого є зміни рівня інтенсивності та розосередженості різних видів діяльності в певному просторі, а також зв'язків між ними, характеризує розвиток визначеного простору протягом певного періоду часу або окреслює потенційні шляхи майбутнього розвитку на основі прогнозів» [9]. Українська дослідниця О. Петраковська, що займається аналізом різновекторних аспектів просторового розвитку зазначає, що він характеризує розвиток територіальних систем, і є сукупністю усіх природних і антропогенних елементів, притаманних визначеній території з установленими між ними зв'язками та поширюється від місцевого до регіонального та національного масштабів. Слід погодитися з дослідницею щодо важливості аналізу просторового розвитку соціально-економічних систем всіх рівнів управління, однак сьогодні для реалій воєнного часу слід орієнтуватися, перш за все, на відновлення територій локального рівня (територіальні громади) як базових адміністративно-територіальних одиниць з урахуванням сучасних тенденцій просторового розвитку.

Важливо відзначити, що європейському дослідницькому товариству притаманні наукові праці, присвячені просторовому розвитку (spatial development), який розглядається, здебільшого, з позиції трьохкомпонентної моделі сталості, тобто крізь призму соціального, економічного та екологічного розвитку. Разом з тим, просторовий розвиток виокремлюється як особлива складова стратегічного планування територій, яка наскрізно пронизує всі сфери їх функціонування та чинить прямий вплив на планування його розвитку в майбутньому. Такий підхід є особливо важливим для українських територіальних громад, що опинилися в умовах активних бойових дій, оскільки війна ще триває, але вже постала необхідність їх економічного та соціального відновлення, а, подекуди, побудови нової архітектури життєдіяльності територій. О. Петраковська також зазначає, що Всесвітня комісія ООН з навколишнього середовища та розвитку відносить до сталого розвитку не просто просторовий розвиток, а його збалансований стан, який розглядають через розвиток міських територій, розвиток сільської місцевості, транспорт, природні

та культурні надбання [9]. Такий підхід в європейській парадигмі територіального розвитку не є новим, однак сьогодні вкрай гостро відчувається його відлуння в нашій країні, де значна кількість представників владного, наукового, експертного середовища пропонують розглядати майбутнє територій в умовах війни та повоєнного відновлення саме через вказані сфери.

У досліджуваному контексті важливо зазначити також про те, що просторовий розвиток часто синонімізують з дефініцією «просторове планування», хоча кожне поняття несе власне змістове навантаження. Якщо поглянути на наукові праці закордонних фахівців з досліджуваної тематики, то термін «просторовий розвиток» більшість з них тлумачить як комплексний, що використовується для опису позитивних просторових змін і процесів, а «просторове планування» розуміють як: 1) як нормативну концепцію надлокального та надвідомчого регулювання простору та пов'язаного з цим процесів та інституцій; 2) як міжсекторальні, інтегративні вимоги щодо використання простору та координацію дій, пов'язаних з ними [10, с. 1878].

Дж. Кнелінг, посилаючись на інших німецьких науковців вважає, що просторове планування набуло активного розвитку у 1980-х роках, коли в європейських країнах сферу регіонального планування почали розглядати крізь призму регіонального розвитку та регіонального управління [10, с. 1875]. Це призвело до формування пулу різновекторних програм локального розвитку і породило форми співпраці з різними державними та приватними учасниками, пов'язаних із просторовими ділянками.

Просторовий розвиток в нашій країні асоціюється з формуванням містобудівної документації, хоча дане

поняття є ширшим, як вказано вище. На всіх рівнях управління реалізація положень такої документації є обов'язковою як частини програмного інструментарію територій, пов'язаної з інвестиціями. Як справедливо зазначає О. Петраковська, заходи щодо організації просторового середовища життєдіяльності суспільства, що передбачаються під час підготовки документації з просторового розвитку на різних просторових рівнях, є взаємозалежними. На державному рівні розробляють Генеральну схему планування територій України і схеми планування окремих частин територій України; на регіональному – схеми планування територій областей; на місцевому – комплексний план просторового розвитку територій територіальних громад, генеральні плани, детальні плани територій [9].

Для того, щоб зрозуміти особливості кореляції процесів розмінування та просторового розвитку (просторового планування), важливо звернутися до світового наукового та інформаційно-аналітичного контенту у даній сфері. Дані нижченаведеної таблиці 1 розкривають аспекти ідентифікації та узагальнення основних економічних підходів до розмінування територій крізь призму просторового розвитку.

Аналізуючи ключові складові вказаних економічних підходів до розмінування територій, варто наголосити на тому, що, здебільшого, в економічній площині розмінування згадується фахівцями в контексті вирішення проблем, пов'язаних з відновленням територій у постконфліктному періоді. Закордонні науковці та експерти міжнародних організацій розглядають очищення від мін та інших вибухонебезпечних предметів як етап на шляху до стабілізації ситуації та зміцнення миру на постраждалих

Таблиця 1 – Основні економічні підходи до розмінування та відновлення територій крізь призму просторового розвитку

Назва підходу	Квінтесенція	Основні складові	Держави-представники
1	2	3	4
Доктринальний	Розмінування розглядається як частина доктрини з відновлення територій у пост-конфліктному періоді, положення якої визначають загальну спрямованість, послідовність та архітектуру етапів і дій вказаного процесу. Мета розмінування полягає в тому, щоб усунути розрив між наданням гуманітарної допомоги та розвитком постраждалих територій, відновити їх спроможність до самостійного відновлення. Положення щодо планування та реалізації просторового розвитку після розмінування територій знайти не вдалося.	1. Відновлення безпеки та верховенства права. 2. Відновлення режиму макроекономічної політики. 3. Диверсифікація державних інвестицій у реалізацію всіх етапів концепції відновлення територій. 4. Формування необхідних макроекономічних умов для створення суспільного блага на розмінованих територіях через активізацію зв'язків між людьми (соціальний капітал). 5. Сприяння процесам децентралізації влади для відродження їх локальної спроможності в прийнятті управлінських рішень щодо відновлення.	Колумбія, Сомалі, Сирія
Системний	Термін «розмінування» використовується для опису першої стадії системної реформи держави після закінчення збройного конфлікту (незалежно від обсягу постраждалих територій), що сприяє стабілізації пост-конфліктної економіки. Даний підхід спирається на врахування основних напрямків розв'язання проблеми в їх взаємодії, тому передбачається, що передача у вільне користування очищених від вибухонебезпечних предметів територій сприятиме розбудові економічного, соціального та екологічного потенціалу для підтримки сталого розвитку держави в цілому.	1. Підготовка та реалізація реформи економічного законодавства для залучення прямих іноземних інвестицій та пришвидшення розмінування. 2. Зміна фокусу розпорядження бюджетними коштами від воєнного до мирного (на цілі відновлення та подальшого розвитку розмінованих територій). 3. Створення локальних соціально-економічних умов на базі змін у просторовому плануванні територій для повернення біженців та внутрішньо переміщених осіб (ВПО) (відбудова базових об'єктів економічної та соціальної інфраструктури).	Афганістан, Косово

Продовження таблиці 1

1	2	3	4
Стратегічний	У даному підході розмінування територій є передумовою для реалізації неоліберальної економічної стратегії держави, заснованої не лише на відновленні економічного потенціалу територій, але й їх переорієнтації в центри розвитку у пост-конфліктному періоді. Паралельно з очищенням територій від вибухонебезпечних предметів передбачається формування нової економічної стратегії держави. Положення щодо планування та реалізації просторового розвитку після розмінування територій знайти не вдалося.	1. Забезпечення макроекономічної стабільності в державі. 2. Погодження положень нової економічної стратегії з міжнародною спільнотою, залучення значних інвестиційних потоків для реалізації цілей стратегії. 3. За наявності слабких інституційних змін у державі після завершення збройного конфлікту, акцентування уваги не на відновленні, а на формуванні економічного потенціалу територій з нуля (або їх реінтеграція в територіальну систему вищого рівня).	Камбоджа, Боснія й Герцеговина
Аспектний	При даному підході розмінування розглядається з безпекового аспекту, який може надати певні гарантії, що сприятимуть відновленню найбільш значущих інфраструктурних об'єктів (соціального та економічного спрямування) на вільних від вибухонебезпечних предметів територіях.	Забезпечення фізичної безпеки на розмінованих територіях. Відновлення об'єктів інфраструктури соціального та економічного характеру, забезпечення функціонування соціальної та економічної систем на розмінованих територіях, враховуючи за необхідністю зміни просторового характеру.	Албанія
Людиноцентричний	Ціль розмінування вбачається у створенні необхідних умов для повернення людей на очищені території із забезпеченням їх фізичної безпеки, а також доступу до економічних та соціальних (головним чином, освітніх і медичних) можливостей.	1. Поєднання гуманітарної допомоги та створення умов для планування та реалізації комплексу дій (у т.ч. просторового, соціально-економічного характеру) з метою самостійного відновлення територій у пост-конфліктному періоді. 2. Створення законних можливостей для забезпечення зайнятості на розмінованих територіях. 3. Залучення громадського сектору до реалізації заходів з відновлення економічного та соціального потенціалу територій. 4. Забезпечення надання освітніх і медичних послуг на очищених від мін територіях належної якості та у належному обсязі. 5. Формування сприятливих умов для збільшення обсягів локальних податкових надходжень з метою пришвидшення відновлення економічного потенціалу пост-конфліктних територій.	Ангола

Джерело: сформовано автором

лих територіях [11, с. 57], однак компонента просторового розвитку в даному контексті враховується фрагментарно (здебільшого, де-юре) або навіть не передбачається. Подальші наукові дослідження мають лежати в площині детального розкриття кожного з окреслених економічних підходів як з концептуальної, так і з прикладної точки зору, розглядаючи не лише фрейми розмінування та відновлення територій, постраждалих від збройних конфліктів, але й чітких рекомендацій щодо пришвидшення даних процесів в Україні.

Висновки. Ідентифікація та узагальнення економічних підходів до розмінування та подальшого відновлення безпечних територій є авторською розробкою у фреймі дослідження економіко-правових детермінант розмінування територій, що дало можливість констатувати реалізацію вказаних світових кейсів лише у період повоєнної трансформації національних економік. Результати дослідження дозволяють зробити висновок про фрагментарність врахування просторових тенденцій у розмінуванні: зустрічаються наукові напрацювання, що розкривають окремо розмінування та просторовий розвиток територій. Країни, де зустрічаються складові того чи іншого підходу, здебільшого не мають практичних кейсів щодо

формування та реалізації дій після розмінування територій, тому в даному контексті Україна наразі формує унікальний досвід, який у майбутньому зможе служити основою для досліджень у сфері розмінування та відновлення територій в умовах війни іншими країнами світу.

Дослідження міжнародних кейсів розмінування у кореляції з економічними процесами відновлення територій дало можливість з'ясувати той факт, що подібний досвід був успішним в рамках реалізації тих чи інших міжнародних проектних і програмних інструментів. Визначено, що одним з ключових недоліків розмінування та подальшого відновлення держав є фінансова залежність від міжнародних донорів, а це, у свою чергу, відсуває інтереси ендегенного характеру на друге місце. Такі обставини породжують ризики для успішної реалізації цілей і завдань всередині країни, що згодом має негативний прояв на рівні національних систем планування і бюджетування, а тому – відтерміновує процеси розмінування територій та їх подальшого відновлення. У даному контексті важливо поєднувати міжнародні, національні та локальні інтереси, однак, першочергово, орієнтуватися саме на внутрішні результати реалізації заходів з протимінної діяльності, спираючись на мето-

дичний контент, який передбачає не лише вибір пріоритетних територій для очищення від мін, але й містить перелік вимірних індикаторів даного процесу, враховуючи локальні особливості економічного характеру. Вказаний вектор проблематики потребує подальшого розкриття через дослідження технічного та фінансового забезпечення розмінування та економічного від-

новлення територій (зокрема, впровадження моделей інноваційного фінансування на тлі використання традиційних джерел), що сприятиме формуванню дорожніх карт у контексті відновлення постраждалих від збройної агресії територій для органів державної влади та місцевого самоврядування та дозволить їм посилити свої дії з урахуванням комплексного підходу.

Бібліографічний список:

1. Ikpe E., Njeri S. Mine clearance, peacebuilding and development: interactions between sustainable development goals and infrastructure in Angola. *Peacebuilding*. 2025. Vol. 13. No. 1. P. 39–55. DOI: <https://doi.org/10.1080/21647259.2024.2335427>
2. Ikpe E. Developmental post-conflict reconstruction in postindependence Nigeria: Lessons from asian developmental states. *Journal of Peacebuilding & Development*. 2020. Vol. 16. No. 3. P. 318–335. DOI: <https://doi.org/10.1177/1542316620969660>
3. Lundberg J. Humanitarian demining as a precursor to economic development. *Journal of Conventional Weapons Destruction*. 2006. Vol. 9. No. 2. Art. 22. URL: <https://commons.lib.jmu.edu/cisr-journal/vol9/iss2/22> (дата звернення: 13.10.2025).
4. Mehrotra R. The Day Does Not Exist When We Will Forget: Humanitarian Demining and Economic Development in Laos. *SSRN*. 2025. DOI: <https://doi.org/10.2139/ssrn.5237440> (дата звернення: 05.10.2025).
5. Rubaii K., Griffiths M. Deferral and Dispersal: The military violence of post-war clean-up. *Human Organization*. 2025. Vol. 84. Is. 1. P. 56–68. DOI: <https://doi.org/10.1080/00187259.2024.2429998>
6. Гуцул Т., Мирончук К., Ткач В., Кобзей М. Економічна ефективність і пріоритетність розмінування територій: світовий досвід. *Український журнал прикладної економіки та техніки*. 2023. № 2. С. 308–313. DOI: <https://doi.org/10.36887/2415-8453-2023-2-44>
7. Задорожний, В., Файфура, М., Цегельник, В. Виклики і потреби України під час розмінування територій, що постраждали від війни у 2022 році. *Молодий вчений*. 2023. № 1 (113). С. 10–13. DOI: <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2023-1-113-3>
8. Про протимінну діяльність в Україні : Закон України від 06.12.2018 № 2642-VIII : станом на 1 січ. 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2642-19#Text> (дата звернення: 10.10.2025).
9. Петраковська О. С. Просторовий розвиток. Енциклопедія сучасної України : веб-сайт. URL: <https://esu.com.ua/article-882793> (дата звернення 23.09.2025)
10. Knieling J. Raumentwicklung. ARL – Akademie für Raumforschung und Landesplanung (Hrsg.): Handwörterbuch der Stadt- und Raumentwicklung. Hannover, 2018. P. 1873-1880. URL: https://arl-international.com/sites/default/files/dictionary/2021-09/spatial_development.pdf (дата звернення 01.10.2025)
11. Погозян Ю. С. The impact of the cost of demining on the trajectory of socio-economic systems recovery in the post-conflict period. *Економіка розвитку систем*. 2024. № 6(1). С. 54–59. DOI: <https://doi.org/10.32782/2707-8019/2024-1-13>

References:

1. Ikpe E., Njeri S. (2025) Mine clearance, peacebuilding and development: interactions between sustainable development goals and infrastructure in Angola. *Peacebuilding*, vol. 13(1), pp. 39–55. DOI: <https://doi.org/10.1080/21647259.2024.2335427>
2. Ikpe E. (2020) Developmental post-conflict reconstruction in postindependence Nigeria: Lessons from asian developmental states. *Journal of Peacebuilding & Development*, vol. 16 (3), pp. 318–335. DOI: <https://doi.org/10.1177/1542316620969660>
3. Lundberg J. (2006) Humanitarian demining as a precursor to economic development. *Journal of Conventional Weapons Destruction*, vol. 9(2), p. 22. URL: <https://commons.lib.jmu.edu/cisr-journal/vol9/iss2/22> (accessed October, 2025).
4. Mehrotra R. (2025) The Day Does Not Exist When We Will Forget: Humanitarian Demining and Economic Development in Laos. *SSRN*. DOI: <https://doi.org/10.2139/ssrn.5237440> (accessed October 05, 2025).
5. Rubaii K., Griffiths M. (2025) Deferral and Dispersal: The military violence of post-war clean-up. *Human Organization*, vol. 84(1), pp. 56–68. DOI: <https://doi.org/10.1080/00187259.2024.2429998>
6. Hutsul T., Myronchuk K., Tkach V., Kobzey M. (2023) Ekonomichna efektyvnist i priorytetnist rozminuvannia terytorii: svitovyi dosvid [Economic efficiency and priority of demining territories: global experience]. *Ukrainskyi zhurnal prykladnoi ekonomiky ta tekhniki – Ukrainian Journal of Applied Economics and Technology*, vol. 2, pp. 308–313. DOI: <https://doi.org/10.36887/2415-8453-2023-2-44>
7. Zadorozhny, V., Fayfura, M., Tsehelnyk, V. (2023) Vykylyky i potreby Ukrainy pid chas rozminuvannia terytorii, shcho postrazhdaly vid viyny u 2022 rotsi. [Challenges and needs of Ukraine during the demining of territories affected by the war in 2022]. *Molodyi vchenyi – Young scientist*, vol. 1(113), pp. 10–13. DOI: <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2023-1-113-3>
8. Pro protyminnu diialnist v Ukraini : Zakon Ukrainy vid 06.12.2018 № 2642-VIII [On anti-mine activities in Ukraine: Law of Ukraine No. 2642-VIII dated 06.12.2018]. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2642-19#Text> (accessed October 10, 2025).
9. Petrakovska O. S. Prostorovyi rozvytok. Entsyklopediia suchasnoi Ukrainy [Spatial Development. Encyclopedia of Modern Ukraine]. Available at: <https://esu.com.ua/article-882793> (accessed September 23, 2025)
10. Knieling J. (2018) Raumentwicklung. ARL – Akademie für Raumforschung und Landesplanung (Hrsg.): Handwörterbuch der Stadt- und Raumentwicklung. Hannover, 1873–1880. Available at: https://www.arl-international.com/sites/default/files/dictionary/2021-09/spatial_development.pdf (accessed October 01, 2025)
11. Rohozian Yu. S. (2024) The impact of the cost of demining on the trajectory of socio-economic systems recovery in the post-conflict period. *Економіка розвитку систем – Economics of systems development*, vol. 6(1), pp. 54–59. DOI: <https://doi.org/10.32782/2707-8019/2024-1-13>

Стаття надійшла: 13.10.2025

Стаття прийнята: 04.11.2025

Стаття опублікована: 28.11.2025